

This Programme is funded
by the European Union

European Civil Protection

IPA DRAM

INTEGRACIJA RODNE PERSPEKTIVE U ZAŠTITU I SPAŠAVANJE I SMANJENJE RIZIKA OD KATASTROFA

**Analiza i Check-lista za uvođenje principa rodne ravnopravnosti u
djelokrug rada institucija zaštite i spašavanja u Bosni i Hercegovini**

Agencija za ravnopravnost
spolova BiH Ministarstva za
ljudska prava i izbjeglice BiH

Ministarstvo sigurnosti
Bosne i Hercegovine

Federalna uprava civilne
zaštite Federacije Bosne i
Hercegovine

Brčko distrikt
Bosne i Hercegovine
Vlada Brčko distrikta
Odjeljenje za javnu sigurnost

Vizija pripreme jednostavne analize i prateće check-liste za uvođenje principa rodne ravnopravnosti u djelokrug rada institucija zaštite i spašavanja je bila identifikacija akcija koje je neophodno poduzeti za integraciju rodne perspektive u zaštitu i spašavanje i smanjenje rizika od katastrofa u Bosni i Hercegovini, kao i pozicioniranje nevladinog sektora za budući rad sa nadležnim institucijama zaštite i spašavanja s ciljem otklanjanja postojeće neravnopravnosti, promovisanja jednakosti i zaštite ravnopravnosti spolova u skladu sa propisima i najboljom praksom.

Integracija rodne perspektive u zaštitu i spašavanje i smanjenje rizika od katastrofa

Analiza i Check-lista za uvođenje principa rodne ravnopravnosti u djelokrug rada institucija zaštite i spašavanja u Bosni i Hercegovini

- SAŽETAK -

Sarajevo, novembar 2019. godine

Finansirano kroz IPA DRAM program – finansirala Evropska unija

Autorice:

dr. sci. Medina Mujić, Fondacija CURE
mr.sci. Vedrana Frašto, Fondacija CURE
MA Vildana Džekman, Fondacija CURE

Urednički odbor:

Kika Babić-Svetlin, Agencija za ravnopravnost spolova BiH Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH,
Idriz Brković, Ministarstvo sigurnosti BiH
dr. sci. Ankica Tomić, Ministarstvo sigurnosti BiH
MA Almir Beridan, Ministarstvo sigurnosti BiH
Jasmina Hrelja, Ministarstvo sigurnosti BiH
Maida Mekić Skrobanović, Federalna uprava civilne zaštite Federacije BiH
mr.sci. Jadranka Jurić, Federalna uprava civilne zaštite Federacije BiH
Mirsad Hasanbašić, Odjel za javnu sigurnosti Brčko Distrikta BiH

Analiza Integracija rodne perspektive u zaštiti i spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa je nastala uz podršku Europske komisije. Odgovornost za sadržaj ovog dokumenta, koji reflektuje rezultate istraživanja, lična mišljenja, iskustva i viđenja, snose autorice i nužno ne odražavaju politiku i gledišta Europske komisije.

Sadržaj

I.	UVOD.....	5
II.	METODOLOŠKI PRISTUP ZA PROVOĐENJE ANALIZE	9
III.	DOMAĆI I MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR – RODNI ASPEKTI U UVJETIMA NESREĆA I KATASTROFA	11
IV.	RODNA ANALIZA STANJA U BOSNI I HERCEGOVINI	15
V.	ZAKLJUČCI I PREPORUKE ZA RAD CILJNIH GRUPA ISTRAŽIVANJA O INTEGRACIJI RODNE PERSPEKTIVE U ZAŠTITU I SPAŠAVANJE/SMANJENJE RIZIKA OD KATASTROFA	16
1.	Zaključak vezan za rad međunarodnih organizacija	16
2.	Zaključci i preporuke vezane za rad nevladinih organizacija	16
2.1	Zaključci.....	16
2.2	Preporuke nevladinih organizacija.....	17
3.	Zaključak vezan rad centara za socijalni rad	18
4.	Zaključak vezan za rad organa uprave jedinica lokalne samouprave	18
5.	Zaključci vezani za rad službi civilne zaštite	19
6.	Zaključak vezan za rad zdravstvenih ustanova	19
VI.	REZIME	20
VII.	CHECK-LISTA ZA UVOĐENJE PRINCIPA RODNE RAVNOPRAVNOSTI U DJELOKRUG RADA INSTITUCIJA ZAŠTITE I SPAŠAVANJA I SMANJENJA RIZIKA OD KATASTROFA	22

I. UVOD

Analizu *Integracija rodne perspektive u zaštiti i spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa* je provedela od Fondacije Cure u saradnji, upute i usmjerenja članova IPA DRAM BiH radne grupe¹ i Agencije za ravnopravnost spolova BiH Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, u okviru Regionalnog IPA DRAM programa pod nazivom "Procjenjivanje rizika i mapiranje u Zemljama Zapadnog Balkana i Turskoj" [Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA) Disaster Risk Assessment and Mapping in the Western Balkans and Turkey (DRAM)]. Zemlje korisnice ovog programa su Albanija, Bosna i Hercegovina, Sjeverna Makedonija, Crna Gora, Srbija, Kosovo i Turska.

Svrha Regionalnog IPA DRAM programa, je unapređenje koherentnih nacionalnih sistema za prikupljanje podataka o štetama i gubicima u nesrećama i katastrofama, procjeni rizika i mapiranju, kao i usklađivanje i integracija u Mehanizam civilne zaštite Europske unije.

Jedno od „*cross-cutting*“ pitanja IPA DRAM programa je integracija rodne perspektive u zaštitu i spašavanje i smanjenje rizika od nesreća i katastrofa. S time u vezi je 5. i 6. marta 2019. godine u Švedskoj održana IPA DRAM regionalna radionica na ovu temu, a čija namjera je bila uspostaviti kontakt između institucija zaštite i spašavanja i institucija nadležnih za rodnu ravnopravnost u cilju utvrđivanja potrebe uvođenja principa rodne ravnopravnosti u djelokrug rada institucija zaštite i spašavanja.

Tokom radionice došlo se do zaključka da je neophodno provesti edukacijske programe, izraditi vodiče i uputstva i osigurati bolju koordinaciju institucija nadležnih za zaštitu i spašavanje i rodnu ravnopravnost. Iz radionice je proizašao prijedlog da svaka od zemalja provede aktivnost kojom će inicirati ili unaprijediti integraciju rodne perspektive u zaštitu i spašavanje i smanjenje rizika od nesreća i katastrofa.

IPA DRAM BiH radna grupa, odlučila se za izradu kratke rodne analize kojom će se sagledati postojeće stanje u Bosni i Hercegovini.

U tu svrhu, IPA DRAM BiH radna grupa je, nakon dobijanja saglasnosti od institucija koje predstavljaju članovi ove radne grupe, te u saradnji sa Agencijom za ravnopravnost spolova BiH Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, kao podršku u izradi navedene analize angažovala

¹ IPA DRAM BiH radna grupa formirana je od predstavnika i predstavnica Ministarstva sigurnosti BiH, entitetskih uprava civilne zaštite, Odjeljenja za javnu sigurnost Brčko Distrikta za potrebe implementaciju Regionalnog IPA DRAM programa u Bosni i Hercegovini čija je vrijednost: 2.999.250 EUR (započet je krajem 2016. godine, a završava se 30. novembra 2019. godine).

Fondaciju CURE. Sa svojim četrnaestogodišnjim iskustvom u radu na orodnjavanju politika i jačanju ženskih prava, Fondacija CURE uživa kredibilitet feminističko – aktivističke organizacije u bosanskohercegovačkom društvu.

Glavni cilj istraživanja je bio da se putem rodne analize u procesima zaštite i spašavanja i smanjenja rizika od katastrofa:

- 1) sagleda postojeće stanje u Bosni i Hercegovini o položaju žena u uslovima nesreća i katastrofa,
- 2) definišu preporuke putem check liste za unapređenje stanja u institucijama zaštite i spašavanja u pogledu rodne osviještenosti i važnosti integracije rodne ravnopravnosti u svakodnevnom radu.

Sendai okvir za smanjenje rizika od katastrofa za period 2015 – 2030.

Okvir za smanjenje rizika od katastrofa iz Sendaija za period 2015 – 2030. (u daljem tekstu: Sendai okvir) je međunarodni dokument globalnog karaktera koji je usvojilo 187 zemalja članica Ujedinjenih nacija na Svjetskoj konferenciji koja je održana u periodu od 14. – 18. marta 2015. godine u Sendaiju u Japanu koji je prihvatila Generalna skupština UN-a.

Među državama koje su na konferenciji prihvatile Sendai okvir je i Bosna i Hercegovina. Sendai okvir je nasljednik Hyogo okvira 2005 -2015. koji je bio prvi sveobuhvatni međunarodni sporazum u oblasti smanjenja rizika od katastrofa, a koji je rezultat je trogodišnjih razgovora koje je vodila Međunarodna strategija za smanjenje rizika od katastrofa UN-a - UNISDR.

Kada su postavljeni Ciljevi održivog razvoja (eng. Sustainable Development Goals - SDG) zemlje članice UN-a su naglasile potrebu smanjenja rizika od katastrofa i prilagođavanje klimatskim promjenama, naročito zbog nedovoljnog fokusa Milenijumskih ciljeva razvoja na smanjenje rizika od katastrofa i otpornost jedinica lokalne samouprave.

Sendai okvir prepoznaje državne institucije kao primarne aktere odgovorne za smanjenje rizika od katastrofa i nalaže da se ta odgovornost dijeli sa drugim akterima, uključujući lokalne vlasti, privatni sektor, nevladin sektor i druge.

Sendai okvirom izražena je potreba za fokusiranom aktivnošću kroz sve sektore na državnom, entitetskom, kantonalnom i lokalnom nivou u Bosni i Hercegovini.

Obzirom da se svaka od navedenih zemlja korisnica Regionalnog IPA DRAM programa, u skladu sa ciljevima programa, mogla opredijeliti za oblasti intervencije, Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine se u saradnji sa entitetskim upravama civilne zaštite i BD BiH opredijelilo za:

- **Usklađivanje metodologija za procjenjivanje rizika**, uzimajući u obzir da su trenutno na snazi 4 metodološka pristupa (nivo Bosne i Hercegovine, entiteti i Brčko Distrikt BiH) kojima se ne osigurava harmonizirano planiranje u oblasti zaštite i spašavanja uz korištenje adekvatnih alata i obrazaca riziko scenarija;
- **Uvođenje baze podataka za prikupljanje podataka o štetama i gubicima**, uzimajući u obzir da je UNISDR prilagodio Desinventar Sendai bazu podataka (dostupnu svim zemljama članicama UN-a bez naknade) potrebama izvještavanja po ciljevima: A do D Sendai okvira, zbog čega je IPA DRAM tim Bosni i Hercegovini preporučio uvođenje navedene baze podataka koji je već prihvaćen u regionu Zapadnog Balkana;
- **Mapiranje rizika kroz regionalni atlas (ERRA)** što podrazumijeva dijeljenje podataka između entiteta i državnog nivoa, kao i među državama Zapadnog Balkana.

Osvrt na žensku percepciju u uvjetima prirodnih ili drugih nesreća u Bosni i Hercegovini

Bosna i Hercegovina je 2014. godine bila pogođena snažnim i obilnim kišnim padavinama koje su uzrokovale poplave i klizišta, kojima su pričinjene nezapamćene posljedice po ljude, materijalna dobra, privredu, infrastrukturu, biljni i životinjski svijet. Tokom poplava i klizišta izašao je na vidjelo cijeli spektar ranjivosti Bosne i Hercegovine na prirodne i druge nesreće. Iako prirodne i druge nesreće pogađaju cijeli prostor, ipak je u jedinicama lokalne samouprave najizraženiji uticaj na žensku i mušku populaciju.

Žene nisu samo sudionice nesreća i katastrofa, one aktivno rade na njihovoj prevenciji kao i eliminaciji posljedica kada se dese. U uvjetima nesreća i katastrofa, rodni aspekti treba da se prožimaju kroz tri faze upravljanja i to: *prevenciju - ublažavanje, odgovor i oporavak*.

U zaštiti i spašavanju, odnosno smanjenju rizika od nesreća i katastrofa, nužno je pratiti njihov uticaj kroz rodno osjetljive indikatore: *ekonomski gubici, gubici vezani za rad i radno okruženje, stopa smrtnosti i bolesti, psiho-fizički simptomi prouzrokovani stresom, i na kraju procent rodno zasnovanog nasilja u područjima izloženim nesrećama i katastrofama*. Ekonomske posljedice nesreća i katastrofa posebno pogađaju žene. Primjetno je da se u uvjetima nesreća i katastrofa žene teže vrate na radna mjesta, jer ulažu poseban napor tokom rekonstrukcije doma ili drugih porušenih objekata. Žene su naročito suočene s izazovom oporavka doma i brige za djecu i/ili članove porodice. Procentualno u odnosu na muškarce, žene su brojnije u potrazi za zaposlenjem i samim time se vrlo često nalaze u situaciji u kojoj im nije omogućeno podizanje kredita/zajmova za reintegraciju. Rodni aspekti su vrlo često dodatno usložnjeni starosnom dobi, stepenom

društvene integracije, kulturnim razlikama, ekonomskim statusom i obrazovanjem, čime se dodat povećava ranjivost na nesreće i katastrofe.

U situacijama nesreća i katastrofa, zbog patrijarhalnih obrazaca, žene su podložne da budu više izložene "neplaćenom radu". U okviru pravnih mehanizama poštivanje rodne ravnopravnosti naročito izostaje kada su u pitanju poljoprivredne subvencije ili drugi slični podsticaji. Većina domaćinstava se vodi na muškarcima koji u toku rekonstrukcije dobijaju poljoprivredne ili druge subvencije (sjeme, plastenike, mašine i dr.). Zdravstvena zaštita žena bi trebala da bude prioritet u slučaju nesreće ili katastrofe, prvenstveno marginalizovanih grupa žena (žene s sela, žene treće životne dobi, žene s invaliditetom, žene oboljele od rijetkih bolesti i dr.). Sve navedeno treba da bude regulisano domaćim i međunarodnim propisima, tako da se "rodna" dimenzija ne bi "samo podrazumijevala" i ne bi uzrokovala ekonomsko-socijalnu degradaciju kompletnog društva.

Iako je puno truda uloženo u promociju rodnih aspekata svih životnih segmenta, uloga žena se vrlo često pogrešno razumije, ranjivosti ignorišu, a kapaciteti svjesno zanemaruju.

Važno je izgraditi programe koji su orijentisani i na žene, kako bi se i one educirale u svim segmentima koji uključuju: angažovanje u tijelima u kojima se donose odluke, rad u civilnoj zaštiti, promovisanje rodne perspektive i dr. Na taj način će se doprinijeti ispunjavanju preuzetih obaveza kroz Sendai okvir i unaprijediti razumijevanje i senzitiviziranje društva o različitim uticajima nesreća i katastrofa na žene i muškarce, djevojčice i dječake, stare i mlade, siromašne i bogate, zdrave i bolesne itd.

II. METODOLOŠKI PRISTUP ZA PROVOĐENJE ANALIZE

Zakonom o zabrani diskriminacije² i Zakonom o ravnopravnosti spolova³ propisana je pravna zaštita od diskriminacije na osnovu spola i to je samo dio pravnog okvira koji bi trebao da osigura ravnopravnost spolova. Nažalost, žene su u velikoj mjeri isključene iz procesa donošenja odluka, javne politike, mjera i aktivnosti u oblastima obrazovanja, zdravstva, rada i zapošljavanja te reformi socijalnog i penzionog sistema. Žene nisu bile uključene ni u mirovnim procesima, poslijeratnoj obnovi države, procesima integracije u Evropsku uniju. Žene imaju ograničen uticaj i kontrolu, naročito kada se radi o kriznim situacijama. To ne znači da žene ne posjeduju znanja i vještine za reagovanje u kriznim situacijama i fazi oporavka. Zato zaštita ljudskih prava i promovisanje rodne ravnopravnosti moraju biti u središtu smanjenja rizika od katastrofa i izgradnje otpornosti društva na nesreće i katastrofe.

Prostorni obuhvat istraživanja je sveden na Federaciju BiH i Brčko, Distrikt BiH (u daljem tekstu: BD BiH) ali će se rezultati analize, zaključci, preporuke i Check-lista primjenjivati na prostoru cijele Bosne i Hercegovine.

Za potrebe analize *Integracija rodne perspektive u zaštiti i spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa* korišteni su sljedeći metodi za prikupljanje podataka iz različitih izvora:

1. **Desk istraživanje (analiza) dokumentacije** o položaju žena koje su se nalazile u jedinicama lokalne samouprave koje su bile zahvaćene poplavama 2014. godine, te analiza zakonskih i pravnih dokumenata koji osiguravaju zaštitu prava na ostvarivanje ravnopravnosti spolova;
2. **Utvrđivanje tačnih podataka** o položaju, te potrebama žena u kontekstu nesreća i katastrofa u BiH sa aspekta ljudskih prava i rodne ravnopravnosti, sa posebnim osvrtom na poplave 2014. Godine;
3. **Provođenje procjene potreba** za tehničkom podrškom ženama u kontekstu nesreća i katastrofa i izrada preporuka i check-liste za integraciju rodne perspektive u zaštitu i spašavanje i smanjenje rizika od nesreća i katastrofa u Bosni i Hercegovini.

U prvom dijelu istraživanja korištena je prvenstveno metoda analize dokumentacije (*desk metoda*), što podrazumijeva teorijsko određenje predmeta istraživanja. Urađena je analiza

² "Službeni glasnik BiH", broj 59/09, Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije ("Službeni glasnik BiH", broj 66/16).

³ Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini – prečišćeni tekst ("Službeni glasnik BiH" br. 32/10)

propisa i različitih studija koja podrazumijeva upoznavanje s postojećom teorijskom i istraživačkom građom koja je relevantna za područje istraživanja koje je u fokusu.

Drugi dio istraživanja obuhvatio je metodu analize sadržaja u kojem je izvršen pregled stanja i prilika u Bosni i Hercegovini u kontekstu nesreća i katastrofa koji obuhvata rodne odnose u proteklom nesrećama i katastrofama, sa posebnim osvrtom na poplave 2014. godine sa konkretnim primjerima, uključujući upitnike koji su dostavljeni ženskim organizacijama i ostalim relevantnim institucijama u odabranim jedinicama lokalne samouprave – organima uprave u jedinicama lokalne samouprave, centrima za socijalni rad, zdravstvenim ustanovama, službama civilne zaštite u Federaciji BiH i Odjeljenju za javnu sigurnost Distrikta Brčko.

Treći dio analize obuhvata konkretne zaključake i preporuka za integraciju rodne perspektive u zaštitu i spašavanje i smanjenje rizika od nesreća i katastrofa kao i Check-listu za uvođenje principa rodne ravnopravnosti u djelokrug rada institucija zaštite i spašavanja u Bosni i Hercegovini.

III. DOMAĆI I MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR – RODNI ASPEKTI U UVJETIMA NESREĆA I KATASTROFA

Bosna i Hercegovina ima razvijen pravni okvir u oblasti zaštite i spašavanja od državnog nivoa do nivoa jedinice lokalne samouprave. Zakoni u oblasti zaštite i spašavanja u Federaciji BiH⁴ i BD BiH⁵ detaljno definišu: prava i dužnosti građana, prava i dužnosti organa Federacije, kantona i jedinica lokalne samouprave i BD BiH, prava i dužnosti privrednih društava i drugih pravnih osoba; način organizacije civilne zaštite, popunu - materijalno opremanje i evidenciju; funkciju operativnih centara civilne zaštite; obučavanje i osposobljavanje; programiranje i planiranje; angažovanje snaga i sredstava civilne zaštite, građana i pravnih osoba na zaštiti i spašavanju; inspekcijski nadzor; radne odnose; priznanja i nagrade u civilnoj zaštiti i kaznene odredbe.

Međutim, uprkos opširnoj legislativi u oblasti zaštite i spašavanja primjetno je da su rodni aspekti u potpunosti zanemareni. Djelovanje i uloga žene je nevidljiva jer je zakonska regulativa potpuno istisnula rodnu dimenziju iz svoje regulacije. Žene se spominju samo u članovima koji se odnose na obavezu učešća i obučavanja u zaštiti i spašavanju. Isto se odnosi i na provedbene propise koji detaljno obrazlažu određene zakonske odredbe.

Okvirni zakon o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih neregija u BiH⁶ također nije usklađen sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini iako je to predviđeno da bude učinjeno u roku od 6 mjeseci (član 32, stav (2)). Također je evidentno da su svi propisi u zaštiti i spašavanju izostavili rodno senzitivni jezik, a ne sadrže niti u jednom svom dijelu odredbu poštivanja rodne ravnopravnosti i garanciju od 40% prisutnosti manje zastupljenog spola u svim tijelima vlasti koja djeluju i odlučuju u ovim situacijama što je predviđeno u članu 20. koji se vezuje za član 8. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.

Bosna i Hercegovina je potpisnica i međunarodnih dokumenata koji, između ostalog, reguliraju zaštitu u uvjetima nesreća i katastrofa.

⁴ Zakon o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća („Službene novine Federacije BiH“ br. 39/03, 22/06 i 43/10)

⁵ Zakon o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih neregija u Brčko Distriktu („Službeni Glasnik BDBiH“ broj 29/16)

⁶ Okvirni zakon o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih neregija u BiH („Službeni Glasnik BiH“ broj 50/08)

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama CEDAW (1979.) koju je Bosna i Hercegovina preuzela sukcesijom 01.09.1993. godine, stupila je na snagu 01.10.1993. godine., zabranjuje diskriminaciju žena u svim uvjetima, kao i svako diskriminatorno postupanje prema ženama u bilo kojem obliku. CEDAW zahtjeva od država potpisnica uspostavu učinkovitog i rodno osjetljivog smanjenja rizika od nesreća i katastrofa. Institucije u BiH i ženske organizacije svake četiri godine CEDAW Komitetu podnose izvještaj o primjeni odredaba Konvencije, kao i mjerama koje su urađene da se preveniraju svi oblici diskriminatornog postupanja prema ženama i djevojčicama. Zaključna zapažanja na kombinovani četvrti i peti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine CEDAW Komiteta 2013. godine u potpunosti su izostavile izloženost žena i djevojčica rizicima koji se javljaju u uvjetima nesreće i katastrofe. Stoga se uviđa potreba da u pripremi narednog CEDAW izvještaja predstavnici/e vlasti i predstavnice ženskih organizacija uključe i izazove u ovoj oblasti.

“Žene i njihovo učešće su ključni za efikasno upravljanje rizikom od katastrofa i projektovanje, osiguravanje resursa i provođenje rodno osjetljivih politika, planova i programa za smanjenje rizika od katastrofa, te je potrebno preduzeti odgovarajuće mjere izgradnje kapaciteta kako bi žene povećale nivo spremnosti i poboljšale kapacitete za osiguravanje alternativnih sredstava egzistencije u situacijama nakon katastrofa.”

Pekinška deklaracija i Platforma za akciju (1995) normira ulogu države u suzbijanju svih rizika koji mogu biti kontaminirajući po zdravlje žena i djevojčica, kako u urbanim dijelovima tako i na selu. Obvezujući na uvođenje principa *gender mainstreaming* u svim institucionalnim politikama, uključujući i segment gdje su žene i djevojčice pod posebnim rizicima, treba istaknuti i Sendai okvir za smanjenje rizika od katastrofa 2015-2030. koji naglašava ulogu žena u smanjenju rizika od katastrofa:

Jedan od najvažnijih međunarodnih dokumenata u pogledu sigurnosnih rizika u slučaju nesreća i katastrofa jeste **Rezolucija 1325 “Žene, mir i sigurnost”** koju je donijelo Vijeće sigurnosti UN-a 2000. godine. Rezolucija nalaže da se uzmu u obzir posebne potrebe žena i djevojaka prilikom repatrijacije i preseljenja, te tokom rehabilitacije, reintegracije i post-konfliktne rekonstrukcije. Ona nalaže da se u misijama Vijeća sigurnosti uzme u obzir rodna perspektiva i prava žena, također i kroz konsultacije sa lokalnim i međunarodnim ženskim grupama.

Akcioni plan za implementaciju UNSCR 1325 “Žene, mir i sigurnost” u BiH za period 2018. – 2022. godine, koji je usvojilo Vijeće ministara BiH predviđa u okviru Strateškog cilja broj 2 „Povećan stepen ljudske sigurnosti kroz prizmu rodne ravnopravnosti“, kreiranje preventivnih mjera i uspostavljanje uslova za rodno odgovoran pristup aktualnim sigurnosnim prijetnjama i izazovima, te u kriznim i vanrednim situacijama (prirodne katastrofe, nasilni ekstremizam, izbjeglička/migrantska kriza), kao i povećanje učešća žena u odrambenim i sigurnosnim strukturama i mirovnim misijama, te potiče na daljnju izgradnju kapaciteta za suzbijanje i borbu protiv trgovine osobama i podizanja svijesti o problemu trgovine ženama i djevojčicama.

Agencija za ravnopravnost spolova Ministarstva ljudskih prava i izbjeglica BiH (ARS MLJPI BiH) je iz sredstava FIGAP-a programa izdvojila 30.000 KM za pomoć ženama, djeci i starim osobama u jedinicama lokalne samouprave u BiH koje su najviše ugrožene poplavama: Doboju, Maglaju i Orašju. Prema izvještajima ARS BiH, MLJPI BiH 2014. godine su i entitetski gender centri izradili i implementirali akcione planove za rodnu ravnopravnost u uslovima katastrofa, u okviru kojih je, pored ostalog, pružena i direktna podrška ženama u ugroženim lokalnim zajednicama.

Gender akcionim planom za period 2018. – 2022. godinu, u prioritetnoj oblasti Rod i sigurnost, prepoznata je važnost rodne dimenzije u toku nesreća i katastrofa. Gender akcioni plan je istakao nužnost planiranja mjera za djelovanje u uslovima aktuelnih sigurnosnih prijetnji i izazova iz perspektive ravnopravnosti spolova.

Iako se institucije u Bosni i Hercegovini u svom radu pozivaju i koriste dokumente kao što su: *Direktiva EU Parlamenta i Vijeća o procjeni o upravljanju rizicima od poplava, EU Smjernice za procjenjivanje i mapiranje rizika za upravljanje nesrećama i katastrofama, EU Strategija za podršku smanjenja rizika od katastrofa u zemljama u razvoju*, iako je uočljivo da se i u ovom slučaju u primjeni navedenih dokumenata rodna dimenzija stavlja “po strani”. Vrlo je važno da se u procjene rizika, planove zaštite i spašavanja i strateške dokumente inkorporiraju rodne dimenzije zbog prevencije posljedica koje u uvjetima nesreća i katastrofa osobito pogađaju žene i djevojčice. Ovakav rodni pristup bi u budućnosti omogućio prevenciju negativnih efekata po žene i djevojčice u kriznim i vanrednim situacijama, harmonizaciju domaćih propisa i usklađivanje s međunarodnim regulativama koji tretiraju rodnu dimenziju. Ovdje konkretno mislimo na CEDAW konvenciju i UN Rezoluciju 1325 “Žene, mir i sigurnost”.

Od ključne je važnosti prikupiti i strukturirati podatke o gubicima i štetama razvrstane po spolu i dobi kako bi se razvili rodno osjetljivi kriteriji, procijenili rizici i pravilno planiralo za pravovaljano postupanje u uvjetima nesreća i katastrofa. Tamo gdje ne postoje podaci razvrstani po spolu, dobi

i pripadnosti nekoj od marginalizovani grupa, nije moguće dobiti reprezentativne i pouzdane informacije za analizu različitih društvenih, ekonomsko-socijalnih i drugih uticaja na žene i djevojčice.

Komisije za procjenu štete nakon nesreća i katastrofa, kao i radne grupe za izradu planova i programa evakuacije, pored osiguranja rodnog aspekta, nužno je da uključe i “glasove” žena pripadnica marginalizovanih grupa (žene s invaliditetom, samostalne roditeljke, povratnice, žene oboljele od rijetkih bolesti, lezbejke, biseksualne, trans žene, Romkinje i žene pripadnice nacionalnih manjina, žene treće životne dobi i dr.) s obzirom da njihova iskustva mogu biti važan putokaz djelovanja u slučaju odgovora na nesreće ili katastrofe ili u fazi prevencije. Potrebe pripadnica marginalizovanih grupa su različite i u skladu s tim treba kreirati smjernice djelovanja i prilagođenog pristupa pri djelovanju na terenu u uvjetima nesreća i katastrofa.

Na koncu može se zaključiti da je pred nadležnim institucijama, kao i pred svima nama, velika odgovornost u pogledu razvijanja rodno osjetljive statistike, prepoznavanju rodnih indikatora ugroženosti od nesreća i katastrofa, obnove i oporavka kao i socioekonomskih posljedica po žene i djevojčice u BiH. Svi programi, međunarodni i nacionalni propisi, kao i strateški dokumenti upravljanja rizicima, trebaju uzeti u obzir potrebe žena i djevojčica, kao i njihove moguće kapacitete i mehanizme doprinosa u prevenciji nesreća i katastrofa.

IV. RODNA ANALIZA STANJA U BOSNI I HERCEGOVINI

Za potrebe izrade analize i Check-liste za uvođenje rodne ravnopravnosti u djelokrugu rada institucija zaštite i spašavanja u Bosni i Hercegovini pripremljeni su upitnici⁷ za različite ciljne grupe:

1. Prvi set upitnika je namijenjen međunarodnim organizacijama.
2. Drugi set upitnika je namijenjen ženskim organizacijama i ostalim relevantnim organizacijama civilnog društva koje su prepoznate u odabranim jedinicama lokalne samouprave. Ovaj set upitnika je osmišljen na način da istraži položaj i potrebe žena u jedinicama lokalne samouprave koje su bile zahvaćene poplavama 2014. godine iz perspektive organizacija i podataka koje su prikupili tokom rada sa svojim korisnicama.
3. Treći set upitnika sačinjen je s ciljem da obuhvati rad različitih institucija kako bi se ocijenila situacija stanja ženskih prava, te prepoznale različite aktivnosti (ako se provode) namijenjene ženama u kontekstu nesreća i katastrofa koje će obuhvatati rodne odnose u proteklom nesrećama i katastrofama, sa posebnim osvrtom na poplave u 2014. godini. Upitnike su popunjavali organi uprave, centri za socijalni rad, zdravstvene ustanove u odabranim jedinicama lokalne samouprave, te nadležni organi civilne zaštite na nivou Federacije BiH i BD BiH.

⁷ Potpuni dokument Analize je dostupan na zvaničnim stranicama institucija i organizacija koje su učestovale u implementaciji IPA DRAM programa u Bosni i Hercegovini

V. ZAKLJUČCI I PREPORUKE ZA RAD CILJNIH GRUPA ISTRAŽIVANJA O INTEGRACIJI RODNE PERSPEKTIVE U ZAŠTITU I SPAŠAVANJE/SMANJENJE RIZIKA OD KATASTROFA

1. Zaključak vezan za rad međunarodnih organizacija

Međunarodne organizacije su pružale ogromnu pomoć i podršku u skoro svim jedinicama lokalne samouprave koje su bile zahvaćene poplavama kroz različite programe, bez obzira da li se radi o pružanju finansijske podrške institucijama, nevladinim organizacijama ili u vidu direktne podrške korisnicima/ama koji su bili/e u stanju potrebe. Međutim, do pojave poplava je postojalo vrlo malo dokumenata o postupanju u slučaju nesreća ili katastrofa, a i oni dokumenti koji su samo površno tretirali pitanje reagovanja u kriznim i vanrednim situacijama nisu uključivali rodno senzitivni pristup.

Odgovor međunarodnih organizacija, kao i drugih institucija i organizacija je bio pružanje osnovne humanitarne pomoći u ugroženim područjima, tako da se nije na strateški način pružala rodno senzitivna podrška. Planiranje i izvještavanje o pružanju pomoći treba se provoditi sa posebnim fokusom na rodno razvrstane podatke.

Jako je važno da međunarodne organizacije transparentno razmjenjuju iskustva, znanja i naučene lekcije, kao i komuniciraju i dogovaraju se oko raspodjele odgovornosti, izrađuju i usaglašavaju zajedničke planove, strategije, provode i koriste rezultate istraživanja nevladinih organizacija i institucija.

2. Zaključci i preporuke vezane za rad nevladinih organizacija

2.1 Zaključci

Nevladine organizacije su učestvovala u programima podrške ženama u toku i nakon poplava. Nevladine organizacije, posebno organizacije čiji su fokus djelovanja ženska prava, su imale direktnog kontakta sa svojim korisnicama koje su im se obraćale sa zahtjevima i upitima za vrijeme poplava u pogledu pružanja humanitarne pomoći koja uključuje higijenske potrepštine namijenjene isključivo ženama, molbama za osiguravanje finansijske naknade za obnovu poplavljenih područja, pružanje pravnih savjeta i psihološke podrške.

Ono što su nevladine organizacije prepoznale kao veliki problem jeste netransparentnost rada lokalnih institucija, tako da žene nisu imale informacije i nisu bile obaviještene o pravima koje one imaju u toku poplava. Prepoznato je da su žene bile suočene sa mnogim problemima, a posebno su bile ugrožene marginalizovane grupe žena. Marginalizovane grupe žena su imale podršku i pomoć od strane nevladinih organizacija i donatora, ali ne od strane lokalnih vlasti.

Nevladine organizacije koje su popunile upitnik po pitanju podrške institucija u toku i nakon poplava 2014. godine istakle su da institucije nisu pružale svu potrebnu pomoć, posebno kada se radi o centrima za socijalni rad. Ustanove zdravstvene zaštite uglavnom nisu pružale podršku ženama, ali su ipak pomogle više nego centri za socijalni rad. Pozitivno su ocijenili rad organa civilne zaštite u pružanju podrške ženama u zaštiti, spašavanju i smanjenju rizika od katastrofa.

Nevladine organizacije su ocijenile da je djelimično realizovana obnova i razvoj infrastrukture nakon poplava, ali da još uvijek nisu obnovljeni svi stambeni objekti (iako su u najvećoj mjeri obnovljeni). Nezadovoljavajuća situacija je prisutna u pogledu obnove vodosnabdijevanja, struje, komunalija, cesta, gradskog osvjetljenja i gradskog saobraćaja.

Većina nevladinih organizacija koje su popunile upitnike smatraju da postojeći zakoni, politike i aktivnosti na lokalnom nivou ne odgovaraju i ne osiguravaju poboljšanje položaja žena koje su bile zahvaćene nesrećama i katastrofama, iako su se žene prve ne-formalno organizovale da pruže svu pomoć i podršku. Također, žene nisu učestvovalе u kreiranju politika, strategija, akcionih planova, radu upravnih odbora, radnih timova unutar institucija koje se bave zaštitom i spašavanjem i smanjenjem rizika od katastrofa.

2.2 Preporuke nevladinih organizacija

Nevladine organizacije smatraju da je važno da se obrati pažnja na integraciju rodne perspektive u svim procesima, pa tako i u kontekstu zaštite i spašavanja nesreća i katastrofa. Tokom istraživanja su istaknute sljedeće preporuke:

- Važno je definisati mjere i strateške pravce djelovanja koje će učiniti žene i muškarce ravnopravnim.
- Potrebno je odvojeno izmjeriti uticaje nesreća i katastrofa na žene i muškarce i u skladu s time planirati budžete, te uključiti žene u tijela zaštite i spašavanja kako bi se njihove potrebe i problemi efikasnije prepoznali.

- Ohrabriti žene za uključivanje u zaštitu i spašavanje – kroz edukacije i projekte vratiti samopouzdanje i važnost sudjelovanja u radu šire lokalne zajednice i na taj način doprinijeti poboljšanju uslova života po mjeri svih.
- Osigurati prostor za djelovanje žena koje žele raditi i davati svoj doprinos u oblasti zaštite i spašavanja.
- Prilagoditi postojeće politike i strategije potrebama žena iz zajednice, a posebno marginaliziranim grupama.

3. Zaključak vezan rad centara za socijalni rad

Analiza dobijenih odgovora pokazala je da većina CSR ne provodi institucionalne rodno osjetljive programe koji prepoznaju potrebe i uloge žena i unapređuju njihov položaj u uvjetima nesreće ili katastrofe. S druge strane, većina njih ne vodi rodne statistike koje su osobito značajne da bi se shvatili svi problemi žena i pripadnica marginalizovanih grupa. Pohvalno je da su CSR svjesni važnosti uvođenja rodne dimenzije u ovu oblast.

S druge strane, treba istaći činjenicu da su pripadnici/e svih CSR izlazili/e na teren tokom poplava 2014. godine, kao i da postoji stepen povjerenje žena koje su im se obraćale sa zahtjevima iz oblasti statusnog prava nakon poplava 2014. godine. Većina CSR smatra da žene nisu bile aktivne sudionice u procesima sanacije, pružanja podrške i pomoći, niti su aktivno učestvovala u kreiranju politika u navedenoj oblasti. Stoga, shvataju da je za početak nužno sprovesti dubinsku analizu stanja, kako bi se kreirao akcioni plan za buduće djelovanje na polju integracije rodne dimenzije u uvjetima nesreće ili katastrofe.

4. Zaključak vezan za rad organa uprave jedinica lokalne samouprave

Analiza dobijenih odgovora kroz upitnik pokazala je da veći broj jedinica lokalne samouprave ima formiranu institucionalnu strukturu koja se bave zaštitom i spašavanjem u uvjetima nesreće ili katastrofe, kao i odgovarajuće dokumente koji uređuju ovu oblast. Ipak, većina jedinica lokalne samouprave posmatra rodni aspekt kroz generalni pristup u kojem nema specifičnog fokusa na žene i muškarce. Organi uprave jedinica lokalne samouprave imaju zabilježene slučajeve obraćanja žena s raznim zahtjevima u uvjetima nesreća ili katastrofa, ali je činjenica je da programi nisu rodno orijentisani, kao i da ne postoje rodno senzitivne statistike. Za integraciju rodne perspektive u procese zaštite i spašavanja, treba raditi na jačanju partnerstava, kao i angažovanju cjelokupnog društva.

Važno je uključiti sve ljudske resurse i raditi na podizanju svijesti o rodnoj dimenziji u zaštiti i samozaštiti kroz razne obuke za uposlenike/ce organa uprave jedinica lokalne samouprave. Bilo bi nužno jačati saradnju između organizacija civilnog društva, osobito ženskih organizacija i organa uprave jedinica lokalne samouprave u samom procesu zagovaranja i lobiranja za integraciju rodne dimenzije u sve strateške dokumente organa javne uprave. To će u budućnosti osigurati da u uvjetima nesreće ili katastrofe postoji rodno odgovoran i profesionalno orijentisan pristup institucije ka ovoj tematici, kao i pružanje adekvatne podrške, osobito ženama i pripadnicama marginalizovanih grupa.

5. Zaključci vezani za rad službi civilne zaštite

Većina ispitanika/ca koji su učestvovali u ovom istraživanju, predstavljajući službe civilne zaštite, su navele da bi bilo važno što više uključiti i integrisati ženski dio populacije u sistem zaštite i spašavanja, kroz različite vidove aktivizma žena tamo gdje mogu dati svoj puni doprinos, kroz razne modalitete edukacije i aktivnosti, s ciljem i integracije rodne perspektive kao i jačanja i podizanja nivoa otpornosti jedinica lokalne samouprave prvenstveno u odnosu na nesreće i katastrofe, a time i društvene zajednice u cjelini.

Zainteresiranim ženama treba omogućiti da aktivno učestvuju u svim navedenim aktivnostima jer je sigurno važno da i žene budu dio struktura zaštite i spašavanja.

6. Zaključak vezan za rad zdravstvenih ustanova

Za integraciju rodne perspektive u zaštiti i spašavanju važna je edukacija i unaprjeđenje stvarnog djelovanja pružanja pomoći i razvijanja svijesti o ulozi žene i građanke u društvu, a u cilju pružanja pomoći na svim poljima. Zdravstvene ustanove trebaju biti bolje informisane, obučene i osviještene, uključujući i formiranje stalne službe kako bi nesreće i katastrofe dočekali spremnije.

VI. REZIME

S obzirom na tešku situaciju koja je zadesila Bosnu i Hercegovinu tokom poplava 2014. godine može se generalno zaključiti da su znatno teže bile pogođene žene i pripadnice marginalizovanih grupa. Tokom i nakon nesreća i katastrofa žene su još dodatno izložene da budu na meti trgovine ljudima. Osobito žene pripadnice marginalizovanih grupa imaju otežan pristup uslugama zaštite i spašavanja. Najveći problem je ekonomsko - socijalni aspekt reintegracije žena u društvene tokove nakon kriznih i vanrednih situacija. Zbog brige za porodicu, rada na obnovi i oporavku, većina žena, a osobito pripadnice marginalizovanih grupa mnogo sporije i teže prolaze kroz proces oporavka od posljedica nesreća i katastrofa.

Ako se uzme u obzir potpuna odsutnost rodno odgovornih (orodnjenih, senzitivnih) strateških i programskih institucionalnih politika u ovoj oblasti može se naslutiti da je sam proces oporavka znatno teži. Istraživački nalazi koji su proizašli iz odgovora na upitnike su pokazali da većina institucija/organizacija nema dokumente, priručnike, studije i druge relevantne dokumente koji upućuju kako reagovati i postupati na rodnoosenzitivan način, osobito prema ženama pripadnicama marginalizovanih grupa (žene s invalidetom, samostalne roditeljke, žene preživjele nasilje i dr.).

To pokazuje da su pripadnice marginalizovanih grupa žena u uvjetima nesreće ili katastrofe dodatno izložene rizicima od različitih posljedica po njihov život i tijelo. Činjenica je da tokom i nakon poplava 2014. godine strateški rodni pravac nije postojao jer u BiH oblast zaštite i spašavanja nije bila rodno senzitivna. Sve pomenute mjere zaštite i spašavanja su se odnosile jednako na kompletno stanovništvo, iako je vidljivo, što i nalazi ove analize pokazuju, da proces oporavka znatno više pogađa žene nego muškarce. Oporavak, u ekonomsko - socijalnom segmentu, znatno više pogađa žene nego muškarce i iz tih razloga bi politike, procjene, planovi, strategije i programi, osobito jedinica lokalne samouprave, trebali nužno da integrišu rodnu dimenziju.

Da nisu samo institucionalni mehanizmi zakazali, govori i činjenica da su čak i međunarodne organizacije imale generalni pristup pri pružanju finansijske podrške za sanaciju. Nalazi pokazuju da je do poplava 2014. godine postojalo vrlo malo rodnoosenzitivnih dokumenata, a i oni dokumenti koji su korišteni su samo površno tretirali pitanje reagovanja u kriznim i vanrednim situacijama i nisu uključivali rodno senzitivan pristup.

Upravo nepostojanje takvih dokumenata o postupanju u svrhu prevencije je vrlo problematično i uvijek postoji rizik da se desi letimično prevazilaženje preko rodni elemenata. Nepostojanje

rodno odgovornog (orodnjenog, senzitivnog) strateškog pristupa nosi sa sobom posljedicu da žene i muškarci ne budu u opsegu zadovoljenja njihovih različitih potreba diferencijalno rodnim elementima. Uprkos činjenici da su žene bile prve koje su se neformalno organizovale da pruže potrebnu podršku što bržem izlasku iz vanredne situacije, nisu bile uključene u proces planiranja programa i javnih politika djelovanja u uvjetima i/ili nakon nesreće ili katastrofe.

Njihova uloga nije vidljiva niti prepoznata u cijelom procesu rada u ovom segmentu, iako je doprinos žena u ovom segmentu nemjerljiv. Svi institucionalni mehanizmi anketirani kroz ovu analizu saglasni su da bi edukacija o uključivanju rodničkih aspekata u rad i djelovanje bila nužna. S druge strane spoj institucija i nevladinih organizacija, osobito ženskih organizacija koje bi trebale da rade istraživačke i edukativne sesije na temu integracije rodne ravnopravnosti u ovoj oblasti je od velike važnosti.

VII. CHECK-LISTA ZA UVOĐENJE PRINCIPA RODNE RAVNOPRAVNOSTI U DJELOKRUG RADA INSTITUCIJA ZAŠTITE I SPAŠAVANJA I SMANJENJA RIZIKA OD KATASTROFA

U metodološkom pristupu izrade ove analize utvrđeno je da je od iznimne važnosti sačiniti Check-listu za uvođenje principa rodne ravnopravnosti u djelokrug rada institucija zaštite i spašavanja i smanjenja rizika od katastrofa. Ova Check lista nudi prioritete tačke za prepoznavanje rodne dimenzije u uvjetima nesreća i katastrofa, kao i mogućnosti primjene svih domaćih i međunarodnih propisa koji obavezuju BiH na osiguravanje rodne ravnopravnosti.

1. Vlade i parlamenti u Bosni i Hercegovini trebaju pružiti političku podršku integraciji rodne perspektive u zaštitu i spašavanje kroz:
 - a. imenovanje koordinatora za inkluziju rodne perspektive u štabovima civilne zaštite i platformama za smanjenje rizika od katastrofa,
 - b. formiranje radne grupe sa ciljem pregleda zakona, podzakonskih akata, planske i strateške dokumentacije i njihovog unapređenja - unođenje izmjena i dopuna u pogledu integracije rodne perspektive u zaštitu i spašavanje,
 - c. planiranje sredstava u budžetu za promovisanje rodno-senzitivnog smanjenja rizika od katastrofa.
2. Vlade, obrazovne ustanove i organizacije civilnog društva trebaju povećati ulaganje u sljedeće aktivnosti kako bi stvorile podobne uslove za rodno-senzitivnu zaštitu i spašavanje i smanjenje rizika od katastrofa:
 - a. pokretanje kampanja na svim nivoima vlasti kojima će se promovisati rodno-senzitivan pristup zaštiti i spašavanju/smanjenju rizika od katastrofa u cilju povećanja razumijevanja i senzibilizacije građana – kroz korištenje različitih instrumenata/sredstava: debate, zborovi građana, letci, rekreacijske i kulturne aktivnosti i dr.
 - b. angažovanje medija za izvještavanje o različitim ulogama i perspektivi žena i djevojčica u izloženosti različitim rizicima od katastrofa, ranjivostima kao i faktorima koji povećavaju rodne različitosti.
 - c. formalnim i neformalnim obrazovanjem iz oblasti zaštite i spašavanja integrisati i naglašavati priče koje promovišu žene kao vođe, kao nosioce promjena u društvu na svim nivoima vlasti.

3. Osigurati sistemsko uključivanje principa ravnopravnosti spolova u djelokrug rada institucija zaštite i spašavanja, te ravnopravnu zastupljenost žena u svim radnim tijelima i službama – radne grupe za izradu planskih dokumenata, štabovi civilne zaštite, komisije za procjenu šteta i gubitaka, službe zaštite i spašavanja – spasilački timovi i vatrogasne jedinice. Integracija žena u sve sfere zaštite i spašavanja treba biti zasnovano na kvotama koje treba dosljedno provoditi.
4. U zakone i podzakonske propise u oblasti zaštite i spašavanja (metodologija za procjenjivanje rizika, metodologija za izradu planova zaštite i spašavanja i metodologija za procjenjivanje šteta i gubitaka i dr.), integrisati princip rodne ravnopravnosti.
5. Osigurati sistematsko uključivanje principa ravnopravnosti spolova u djelokrug rada institucija zaštite i spašavanja, te ravnopravnu zastupljenost žena u svim radnim tijelima i službama – radne grupe za izradu planskih dokumenata, štabovi civilne zaštite, komisije za procjenu šteta i gubitaka, službe zaštite i spašavanja – spasilački timovi i vatrogasne jedinice. Integracija žena u sve sfere zaštite i spašavanja treba biti zasnovano na afirmativnim mjerama uključujući kvote koje treba dosljedno provoditi.
6. Sačiniti metodologiju za procjenjivanje rizika, metodologiju za izradu planova zaštite i spašavanja i metodologiju za procjenjivanje šteta i gubitaka u koje se integrišu principi rodne ravnopravnosti.
7. Poduzeti aktivnosti za unapređenje znanja žena o potrebi učešća u izradi rodno-senzitivne procjene rizika i ranjivosti u oblasti smanjenje rizika od katastrofa i procijeniti ulogu, doprinos i mogućnost udruženja građana/ki koja se bave pitanjima žena za djelovanje u slučaju nesreća ili katastrofa.
8. Procjene rizika i planovi zaštite i spašavanja na svim nivoima vlasti trebaju biti rodno-senzitivne i uzimati u obzir ranjivosti različitih kategorija žena te njihov položaj i uloge u slučaju nesreće ili katastrofe.
9. Uspostaviti rodno-senzitivan sistem ranog upozoravanja koji uzima u obzir različite potrebe i različit pristup i razumijevanje poruka ranog upozoravanja o potencijalnim opasnostima.
10. Uvrstiti rodno-osviještene potrebe prilikom pripreme i podjele pomoći, a naročito da se prilikom nabavke pomoći u slučaju nesreće ili katastrofe vodi računa o specifičnosti potreba žena i djevojčica.
11. Osigurati učešće žena u planiranju i distribuciji pomoći u cilju osiguranja ravnopravne dostupnosti pomoći.

12. Voditi računa o učešću žena u programima rekonstrukcije čime će se osigurati da se čuje glas i mišljenje žena u fazi oporavka nakon nesreće ili katastrofe.
13. Jačati rodno odgovoran pristup i sastav mobilnih zdravstvenih timova, jedinica civilne zaštite i spasilačkih službi prilikom odlaska na teren osobito u ruralna područja.
14. Osigurati da sve baze podataka u oblasti zaštite i spašavanja budu razvrstane po spolu, uključujući i podatke o marginalizovanim grupama u cilju adekvatnog odgovora na specifične potrebe žena i djevojčica u slučaju nesreća i katastrofa.
15. Osigurati dostupnost psihosocijalne podrške ženama i djevojčicama u prevazilaženju traume i gubitaka nakon nesreće ili katastrofe.
16. Osigurati da se u zaštiti i spašavanju uzimaju u obzir potrebe marginalizovanih grupa žena, s fokusom na dob, seksualnu orijentaciju i rodni identitet, nacionalnu, religijsku pripadnost, invaliditet i dr.